

Onderwerp: Versnelling van het Duurzaamheidsprogramma
BBV nr: 2017/93567

1. Inleiding

De gemeente Haarlem heeft een hoge ambitie met haar duurzaamheidsbeleid. Op energiegebied zelfs hoger dan het Rijk. Toen het *Duurzaamheidsprogramma 2015-2019* (2015/ 245568) werd gepresenteerd, heeft de Raad aangedrongen op versnelde uitvoering. Met deze informatienota komt het College tegemoet aan deze wens tot opschaling en versnelling.

Daarnaast heeft de Raad bij de Kadernota-bespreking in juni 2015 een motie met nummer 71 aangenomen over de rechtszaak van Urgenda tegen de Staat (2015/272377 *Klimaatzaak: werk aan de winkel*). De commissie Beheer is in februari 2016 tussentijds op de hoogte gesteld van de afdoening van deze motie.

Op 15 november 2016 heeft het college het plan van aanpak van de 'Routekaart Duurzaamheidsprogramma' vastgesteld (2016/266008) om aan deze versnelde uitvoering tegemoet te komen. Tijdens het retraite van februari 2017 heeft het college besloten om de financiële consequenties van het Scenario Haarlem Aardgasvrij 2040 uit te laten werken. Want de behoefte aan opschalen en versnellen van het duurzaamheidsprogramma wordt niet alleen door de Raad maar ook landelijk ervaren. Zo sluit dit raadsstuk aan bij de op handen zijnde aanscherping van het landelijke energie- en klimaatbeleid. Deze actuele ontwikkelingen geven het nieuwe kader weer:

- De klimaatzaak waarbij Urgenda in juni 2015 via een rechterlijk bevel 25 procent CO2 reductie in 2020 heeft afgedwongen.
- Het Klimaatakkoord dat in december 2015 in Parijs is gesloten, waarbij de ondertekenaars zich hebben gecommitteerd aan het doel van 80 tot 95 procent CO2-reductie in 2050.
- Het energierapport *Transitie naar Duurzaam* van januari 2016 waarbij het kabinet stelt dat aardgas in 2050 niet meer beschikbaar zal zijn voor ruimteverwarming.
- De Energieagenda van november 2016 waarin het kabinet stelt dat de verplichte gasaansluiting voor nieuwe wijken vanaf 2018 vervalt.

Onder het Duurzaamheidsprogramma vallen naast Energie ook Circulaire economie en Klimaatadaptatie. Voor deze twee onderdelen zal de Raad in de loop van het jaar 2017 voorstellen ter besluitvorming aangeboden krijgen. De financiële consequenties van zowel het versnellen als het verbreden van het Duurzaamheidsprogramma met deze onderdelen zijn in deze informatienota verwerkt; deze consequenties zullen bij de Kadernota 2017 ter besluitvorming aan de Raad worden voorgelegd.

2. Kernboodschap

In Haarlem werken we aan een duurzame, groene en schone stad. We zetten een versnelling van de verduurzaming van de stad in met als gevolg:

- economische groei
- een klimaatneutraal Haarlem in 2030*

- een aardgasvrij Haarlem in 2040

Samen met de stad investeren we in duurzaamheid en buiten de stadsgrenzen doen we dat met partners in de regio. We werken aan een toekomstbestendig Haarlem en we zijn koplopergemeente in de energietransitie.

* In 2030 zijn we voorbereid op een aardgasvrij Haarlem in 2040, we hebben zo optimaal mogelijk energie bespaard en opgewekt. Nu we een routekaart hebben weten we wat de opgave is. Voorheen was 2030 een streefdatum en gingen we de rest compenseren, nu gaan we met de routekaart zonder compenseren door naar aardgasvrij Haarlem in 2040

3. Consequenties

Keuze voor massaal én voor lokaal

Het Klimaatakkoord van Parijs heeft de energietransitie onafwendbaar gemaakt. En het rapport van CE Delft geeft aan dat collectieve warmtesystemen lagere maatschappelijke kosten met zich mee brengen dan andere oplossingen. Kunnen we daaruit afleiden dat grootschalige collectieve warmtesystemen *de* oplossing voor onze stad zijn?

Het antwoord daarop is nog niet te geven. Er is nog maar weinig ervaring opgedaan met het aanleggen van collectieve warmtenetten in een bestaande stad. De geschatte kosten kunnen daardoor anders uitvallen dan voorzien. Ook is de potentie van warmtebronnen (waaronder geothermie) voor onze regio nog niet voldoende in kaart gebracht. De beschikbaarheid van industriële restwarmte, zoals de warmte van Tata Steel, is ook geen stabiele, constante factor.

En sommige onderdelen van de Routekaart kunnen alleen maar lokaal worden uitgevoerd, zoals energiebesparing. Ook zijn de eerste wijken al bezig met pilots om aardgasvrij te worden. Zo werkt Buurtcoöperatie Duurzaam Garenkokerskwartier met het Buurt Onderhouds Plan om maatregelen bij woningeigenaren uit te voeren. En Stichting DE Ramplaan werkt samen met de TU Delft aan een aardgasvrije wijk. Ook voor bedrijfsterreinen zijn kleine collectieve oplossingen zoals *smart grids* en het uitwisselen van warmte en koude vaak de beste oplossing.

Vandaar dat Haarlem kiest voor zowel de strategie van massaal *als* voor de strategie van lokaal. Zij zullen elkaar aanvullen.

De energieopgave is in beeld

Het Rijk heeft de provincies opgedragen om warmteplannen te maken. De provincie Noord-Holland heeft hiervoor opdracht gegeven aan onderzoeksbureau CE Delft. De gemeente Haarlem is als eerste onderzocht (zie bijlage 1).

Met dit rapport is in kaart gebracht hoe de energie-infrastructuur van de toekomst er voor onze stad uit kan zien. Het onderzoek geeft de oplossingen met de laagste kosten van de hele 'energieketen' weer. Hiervoor worden de kosten voor de energiebronnen, het energienet, het aanpassen van gebouwen en de energierekening bij elkaar opgeteld. Daarbij is rekening gehouden met toekomstige prijsontwikkelingen en de beschikbaarheid van energiebronnen. Zo zal groen gas bijvoorbeeld in de toekomst slechts beperkt beschikbaar komen en zal het circa drie keer zo duur zijn als het huidige aardgas.

Een aantal opvallende conclusies:

- De opgave is groot. Zo zal er in de toekomst niet één warmtenet voor Schalkwijk nodig zijn, maar waarschijnlijk wel drie warmtenetten voor de hele stad.
- Collectieve warmte in de vorm van een warmtenet met restwarmte van Tatasteel of met geothermie is goedkoper dan woningen naar ‘Nul Op de Meter’ isoleren.
- Collectieve warmte via een warmtenet en warmte van Tatasteel is in de Boerhaavewijk en Europawijk nu al zeer kansrijk.
- ‘All Electric’ is alleen voor woningen van na 1990 een goede investering.
- Maximaal een derde deel van de elektriciteit die in de toekomst nodig is kan binnen de gemeentegrenzen opgewekt worden.

Naar een Haarlemse Trias Energetica

Nu de energieopgave in beeld is gebracht door CE Delft kunnen er scenario's voor Haarlem Klimaat Neutraal (HKN) worden opgesteld (zie bijlage 2). Hiervoor gelden de volgende aannames:

- Het doel voor energiebesparing is circa 30 tot 50 procent.
- De resterende warmtevraag van circa 50 tot 70 procent komt uit duurzame bronnen zoals restwarmte van de industrie of aardwarmte van geothermie.
- De duurzame elektrische opwekking kan technisch en financieel in 2030 gereed zijn.

Uit het rapport van CE Delft kan worden opgemaakt dat er in Haarlem drie collectieve warmtenetten zullen komen. Dit zijn grote infrastructurele projecten met een flinke impact op de stad. De warmtenetten zijn van doorslaggevend belang voor het beoordelen van de scenario's. Voor warmtenetten geldt een voorbereidingsperiode van circa vijf jaar en een uitvoeringsperiode van circa tien jaar.

Elektrische opwekking kan, technisch en financieel, voor 2030 al 100 procent duurzaam zijn. Haarlem is echter een dichtbebouwde gemeente met weinig ruimte voor bijvoorbeeld windmolens of zonneweides. Binnen de gemeentegrenzen kan circa 30 procent van de elektriciteit opgewekt gaan worden. Daar zijn dan wel alle geschikte daken voor nodig, met uitzondering van het historische centrum. De gemeente blijft woningeigenaren en corporaties stimuleren om daken van zonnepanelen te voorzien. Voor ondernemers is het niet altijd voordelig om zonnepanelen voor eigen gebruik te plaatsen. De gemeente stimuleert ondernemers om in dat geval het dak beschikbaar te stellen voor bewoners coöperaties via de zogenaamde Postcode Roos Regeling (zie voor meer informatie bijlage 6).

Energiebesparing blijft belangrijk. Vanuit financieel oogpunt raadt de gemeente Haarlem woningeigenaren aan om woningen circa 30 tot 50 procent energiezuiniger te maken door onder andere te isoleren. Nóg verder energie besparen, naar het zogenaamde ‘Nul Op de Meter’, is voor de oudere woningvoorraad van Haarlem een relatief dure optie. Woningeigenaren kunnen de resterende warmte verkrijgen vanuit klimaat-neutrale energiedragers zoals industriële restwarmte of aardwarmte (via een warmtenet), groen gas (via een cv-ketel of hybride warmtepomp) of biomassa (via een cv-ketel). De gemeente blijft,

samen met marktpartijen, bewoners informeren en activeren om woningen energiezuiniger te maken. Meer voorbeelden staan in de presentatie voor de Raadsmarkt (bijlage 7).

Scenario 2040 is haalbaar en wenselijk

Tegen deze achtergrond zijn er drie scenario's uitgewerkt:

- (1) Scenario 2030: Om Haarlem klimaatneutraal te krijgen in 2030 moeten de voorbereidingen voor drie warmtenetten nu starten en dienen ze vanaf 2020 alle drie in uitvoering gaan. Dit scenario is niet realistisch zonder CO2 compensatie.
- (2) Scenario 2040: Om Haarlem klimaatneutraal te krijgen in 2040 moet het eerste warmtenet (Schalkwijk) nu worden voorbereid en in 2020 in uitvoering gaan. Iedere vijf jaar wordt het volgende warmtenet voorbereid en het laatste warmtenet is dan klaar in 2040. Dit scenario is ambitieus, passend bij een koploper en heeft geen CO2 compensatie nodig.
- (3) Scenario 2050: Als Haarlem het Rijksbeleid volgt en in 2050 klimaatneutraal wil zijn, dan worden de vijf gebieden na elkaar voorbereid en de warmteprojecten uitgevoerd. Dit scenario is niet ambitieus genoeg.

Het College vindt het scenario 2040 ambitieus maar realistisch en daarmee passend bij de ambitie van de Raad. Met het scenario 2040 wordt 16 procent CO2 reductie gehaald in plaats van het Urgenda-doel van 25 procent CO2 reductie in 2020. Het doel van 95 procent CO2 reductie van het Klimaatakkoord van Parijs wordt niet in 2050 maar al in 2040 bereikt. Het voorkeursscenario is verder uitgewerkt tot de Routekaart Haarlem Aardgasvrij 2040 (zie bijlage 3). De routekaart laat zien wat het doel is, hoe snel het gerealiseerd moet zijn en welke projecten uitgevoerd moeten worden om dat doel te halen.

Aardgasvrij in 2040

Haarlem kent veertig wijken. Als de stad in 2040 aardgasvrij wil zijn dan moeten er bijna twee wijken per jaar worden aangewezen waar het aardgasnetwerk binnen een doorlooptijd van ongeveer acht jaar moet zijn weggehaald en de warmtevoorziening van de woningen moet zijn vervangen. Dat proces vraagt een grote inspanning van de gemeente in termen van menskracht en budget. Dan hebben we het nog niet over de burgers die worden geconfronteerd met aanpassingen in hun woningen en ook nog niet over de kosten die voor een noodzakelijke isolatieslag nodig zijn.

Voor nieuwbouw geldt dat de energieprestatie steeds scherper wordt. In 2020 moeten alle nieuwe gebouwen (woningen en utiliteitsgebouwen) Bijna Energie Neutrale Gebouwen (BENG) zijn. Nieuwe overheidsgebouwen moeten dat al vanaf 2018 zijn. In de energieagenda heeft minister Kamp aangegeven dat de verplichten gasaansluiting voor nieuwe wijken vanaf 2018 vervalt. Ambitieuze gemeenten, waaronder de gemeente Haarlem, zijn uitgenodigd hier aan mee te werken in de Green Deal Aardgasvrije Wijken. De gemeente bereidt een nota voor over duurzame nieuwbouw.

Met alle geschikte daken kan Haarlem een derde van de elektriciteit zelf opwekken.

Maximaal een derde van de elektriciteit die in de toekomst nodig is kan binnen de gemeentegrenzen worden opgewekt. Daar zijn dan wel alle geschikte daken voor nodig, met

uitzondering van de daken in het historisch centrum. Om deze ambitie waar te maken dient de nota Beschermd Stadsgezicht en Duurzaamheid bijgesteld te worden.

Dat staat op gespannen voet met de onlangs vastgestelde verruiming van het beschermd stadsgezicht tot buiten het historisch centrum. Mogelijk kan dit beleid worden versoepeld omdat zonnepanelen slechts een tijdelijke aantasting van het stadsgezicht zullen zijn. Na circa 20 jaar zijn zonnepanelen uitgewerkt. Ze zullen dan vervangen worden door technieken van de toekomst. Dat zijn waarschijnlijk veel kleinere panelen met een hoge opbrengst die veel minder opvallen.

Twee derde van de elektriciteit zal buiten Haarlem opgewekt moeten worden.

Haarlem is een dicht bebouwde gemeente met weinig beschikbaar grondoppervlak waardoor twee derde van de benodigde elektriciteit niet binnen de stadsgrenzen opgewekt zal kunnen worden. En dat is evenveel als het bestaande Amalia windpark voor de kust van Zandvoort.

De provincie Noord-Holland heeft een atelier ingericht om de ruimtelijke mogelijkheden voor energieopwekking te verkennen. Het is goed mogelijk dat een gedeelte van de voor Haarlem benodigde elektriciteit in de kop van Noord Holland, in de polders, in het Markermeer of op de Noordzee op zal worden gewekt.

Forse financiële consequenties voor gemeente en partners

De financiële consequenties van de energietransitie zijn fors voor de partners. De investeringen zullen vooral door derden gedaan worden. Zo zal netbeheerder Alliander in het energienetwerk van de toekomst moeten investeren. En er zullen productiebronnen gemaakt worden, zoals voor geothermie en warmte-koude opslagsystemen. Commerciële bedrijven zijn hier al in geïnteresseerd. Dat geldt ook voor investeringen in de laadinfrastructuur voor elektrische auto's die via de markt al aarzelend op gang komt.

De corporaties en de woningeigenaren zullen investeren in energiebesparende maatregelen aan de woningen. En dat geldt ook voor ander vastgoed, zoals scholen, sportvoorzieningen, bedrijfs- en winkelpanden enzovoort. Deze investering kunnen in totaal oplopen tot circa één miljard euro.

Omdat het om zo'n groot investeringsvolume gaat heeft de gemeente Haarlem als kwartiermaker een belangrijke rol in de voorbereidende jaren van de energietransitie. De gemeente zal vooral in die beginfase kosten maken. Vervolgens zullen de investeringen vooral door andere partijen (derden) gedaan worden. De gemeente gaat zelf ook investeren, bijvoorbeeld in het eigen vastgoed, de openbare verlichting enzovoort.

In de begroting (zie bijlage 4) en de toelichting (zie bijlage 5) staan de kosten voor de versnelling en verbreding van het Duurzaamheidsprogramma. Het programma kent in uitvoering en financiering een opbouw waarbij in 2017 de kosten en de baten elkaar in evenwicht houden en er met ingang van 2018 1,5 miljoen euro per jaar nodig is, inclusief extra formatie. Om de doelen optimaal te bereiken is flexibiliteit tussen de deelbudgetten wenselijk.

Dit benodigde structurele budget van per saldo € 1,5 miljoen is momenteel niet in de gemeentelijke (meerjaren)begroting beschikbaar. Bij de Kadernota 2017 zal het College aan de Raad verzoeken om dit bedrag in de begroting vanaf 2018 op te nemen.

Fondsen maken investeringen door derden mogelijk

Voor grote investeringen kunnen derden fondsen aanspreken. Zo heeft de provincie Noord-Holland een participatiefonds voor investeringen in bijvoorbeeld warmtenetten, geothermiebronnen en grootschalige wind- en zonneparken.

De Routekaart Haarlem Aardgasvrij laat zien dat niet alleen de grote maar ook de middelgrote energieprojecten belangrijk zijn om het doel te halen. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het verduurzamen van scholen en sportvoorzieningen. Maar ook om de eerste buurten die aardgasvrij worden en op een duurzaam buurtenergiesysteem overgaan (warmte-koude opslag in de straat, warmte uit het riool en dergelijke). Om kansrijke middelgrote energieprojecten te stimuleren zal de gemeente Haarlem zelf een fonds oprichten. In Utrecht zijn er al goede ervaringen met een dergelijk fonds. Dit fonds zal verder worden uitgewerkt en in de loop van het jaar als besluitpunt aan de Raad worden voorgelegd. De eerste inleg voor het fonds en de jaarlijkse beheerskosten zijn in de begroting meegenomen.

Naast kosten zijn er ook baten

De gemeente Haarlem investeert met het duurzaamheidsprogramma in de toekomst. En tegenover de kosten staan ook baten. Zo zullen huishoudens moeten investeren in energiebesparende maatregelen die zichzelf over het algemeen weer terugverdienen met een lagere energierekening. Dat geldt ook voor investeringen in maatschappelijk vastgoed.

Als gemeente hoeft je het ook niet zelf te doen. Ondernemers zijn al bereid om mee te financieren. Zo investeren de ondernemers van de Stichting Huizen Aanpak uren om tot een marktaanbod voor het verduurzamen van woningen te komen. En netbeheerder Alliander richt een consortium op voor warmtenet en geothermie.

Zeker is dat de kosten niet allemaal terugverdiend zullen worden. Europa heeft getekend voor het klimaatakkoord en dat gaat geld kosten. Er zal ook veel werk verzet moeten worden: er moeten kabels en leidingen in de grond gelegd, woningen geïsoleerd en putten geslagen worden. Dat komt ten goede aan de werkgelegenheid, zowel voor het MKB als het grootbedrijf.

Ook het praktijkonderwijs kan hier van profiteren en de bouwvakkers van de toekomst opleiden. Het Nova College bereidt het onderwijsprogramma hier alvast op voor.

Koplopers kunnen subsidies binnenhalen

Bij het terugdringen van aardgas wordt in de Energieagenda bevestigd dat het kabinet ervoor kiest om gemeenten 'de verantwoordelijkheid en de noodzakelijke bevoegdheden te geven om op lokaal niveau, in samenwerking met de netbeheerder, te besluiten over de lokale energievoorziening'.

Het is nog niet duidelijk of het Rijk met deze toenemende verantwoordelijkheid ook extra middelen beschikbaar stelt aan lokale overheden. Het is verstandig om niet op dit rijksbeleid te wachten. Ten eerste is de ambitie van Haarlem hoger dan die van het Rijk. Ten tweede wordt Haarlem landelijk gezien als een koplopergemeente (dit blijkt onder andere uit het feit

dat Haarlem is gekozen als voorzitter van de G32 themagroep Duurzaamheid) en die status is voordelig. De budgetten die met het huidige beleid van zowel het Rijk als de provincie Noord-Holland beschikbaar worden gesteld zijn meestal gericht op koplopers. De gemeente Haarlem profiteert daar van met o.a. de subsidie Blok voor Blok en de VNG subsidie Innovatieve Aanpakken.

Routekaart heeft personele consequenties

De komende jaren wordt er veel inzet gevraagd voor de ontwikkeling van een warmtenet en de toepassing van geothermie in Haarlem. Naast de contacten met advies- en ingenieursbureaus komt daar het nodige overleg bij kijken binnen (corporaties, wijkraden, bedrijfsleven) en buiten de gemeente (regio, MRA, ministerie, warmteleveranciers). Daarom wordt voor een warmteregisseur extra formatie aangevraagd. Het duurzaamheidsprogramma krijgt een gebiedsgerichte vertaling: voor ieder gebied wordt er een duurzaam gebiedsprogramma gemaakt om zo projecten snel in de uitvoering te krijgen. Voor het coördineren hiervan is ook extra formatie aangevraagd. Voor het versnellen van het programma is extra inzet voor communicatie nodig, ook hiervoor is extra formatie aangevraagd.

4. Vervolg

Besluitvorming bij de Kadernota

Het College spreekt de intentie uit om het duurzaamheidsprogramma te versnellen volgens het plan van aanpak van de 'Routekaart Duurzaamheidsprogramma'. In het plan van aanpak zijn drie scenario's uitgewerkt: Haarlem Aardgasvrij 2030, 2040 en 2050. Tijdens het retraite van februari 2017 heeft het college besloten om de financiële consequenties van het Scenario Haarlem Aardgasvrij 2040 uit te laten werken. Voor de uitvoering van dit scenario is voor 2017 aanvullend 375.000 euro nodig. Voor het jaar 2018 is aanvullend 1.615.000 euro nodig en voor de jaren die daarop volgen is er jaarlijks 1.450.000 euro aanvullend budget nodig.

De besluitvorming tot versnelling van het Duurzaamheidsprogramma en de definitieve keuze voor de Scenario's Haarlem Aardgasvrij 2030, 2040 of 2050 en de bijbehorende financiële consequenties vindt plaats bij de kadernota 2017.

5. Bijlagen

- (1) Haarlem zonder aardgas, rapport van CE Delft in opdracht van de provincie Noord-Holland
- (2) Scenario's Haarlem Aardgasvrij 2030, 2040 of 2050 met financiële consequenties
- (3) Routekaart Haarlem Aardgasvrij 2040
- (4) Begroting Duurzaamheidsprogramma
- (5) Toelichting Begroting Duurzaamheidsprogramma
- (6) Strategisch communicatieplan
- (7) Presentatie Versnelling van het Duurzaamheidsprogramma

Het college van burgemeester en wethouders,

de secretaris

de burgemeester